

Эпістальярная спадчына
Мікалая Улашчыка
ў Беларускам дзяржаўным архіве-музеі
літаратуры і мастацтва

Мікалай Мікалаевіч Улашчык (1906—1986) — выдатны беларускі даследчык мінуўшчыны.

Падобна іншым выбітным асобам свайго пакалення, ён уяўляў сабою сапраўднага палімата, носбіта разнастайных ведаў. Мікалай Мікалаевіч з'яўляўся прафесійным гісторыкам, археографам, бібліёграфам, крыніцазнаўцам, краязнаўцам, мемуарыстам, перакладчыкам і г. д. Ён аднолькава плённа працаваў з тэкстамі старажытных летапісаў, дакументамі XIX і XX стагоддзяў, літаратурнымі творамі, увёў у беларускую гістарыяграфію жанр эга-гісторыі.

М. М. Улашчык нарадзіўся ў вёсцы Віцкаўшчына ў 22 км ад Мінска. У 1924—1929 гг. навучаўся ў Беларускам дзяржаўным універсітэце, адначасова працаваў у Цэнтральным архіве, кніжнай палаце, збіраў этнаграфічныя крыніцы. У 1930 г. падчас службы ў арміі быў арыштаваны па сфальсіфікаванай справе Саюза вызвалення Беларусі і прыгавораны да высылкі. Пасля гэтага, ён арыштоўваўся ў 1932, 1941 і 1950 гадах. У 1935 г. яму было афіцыйна забаронена вяртацца ў БССР.

Пасля канчатковага вызвалення ў сакавіку 1955 г. пераехаў у Маскву, дзе працаваў у Інстытуце гісторыі Акадэміі навук СССР. Мікалай Мікалаевіч падтрымліваў шчыльныя зносіны з беларускімі літаратарамі і навукоўцамі, неаднойчы наведваў радзіму, хаця пераехаць на сталае жыхарства так і не здолеў.

Большая частка дакументальнай спадчыны М. М. Улашчыка, што трапіла на Беларусь, захоўваецца ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. У Беларускам дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва існуе асобная калекцыя дакументаў даследчыка ў складзе фонда 55 "Збор дакументаў дзеячоў літаратуры". Яна ўключае ўсяго 4 дакументы. Значна большую цікавасць уяўляюць дакументы, што захоўваюцца ў асабістых фондаў іншых літаратараў і навукоўцаў, што кантактавалі з М. М. Улашчыкам падчас яго жыцця. Каштоўная частка гэтых дакументаў — эпістальярная спадчына вучонага, у асноўным — лісты, радзей — кароткія паштоўкі і запіскі. Яна адначасова адлюстроўвае прыватныя ўзаемаадносіны, успаміны, творчы абмен навінамі, думкамі і ідэямі, разгляд дыскусійных пытанняў. Напрыклад, перапіска М. М. Улашчыка з гісторыкам-аматарам М. І. Ермаловічам пачалася з падрабязнага абмеркавання арыгінальнай тэорыі апошняга пра паходжанне Вялікага княства Літоўскага, і, хаця М.М. Улашчык выявіў аб'ектыўную крытычнасць, паступова іх ліставанне набыло сяброўскі тон. Розныя падрабязныя звесткі ўтрымоўваюцца ў лістах вучонага да беларускага пісьменніка С. П. Шушкевіча.

Некаторыя з дакументаў М.М. Улашчыка з фондаў архіва-музея ўжо апублікаваны, іншыя чакаюць сваіх даследчыкаў і публікатараў. Яны павінны зацікавіць не толькі археографам і біёграфам, але і ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй і культурай нашай краіны.

Дзмітрый Самахвалаў,
кандыдат гістарычных навук
вядучы навуковы супрацоўнік
Беларускага дзяржаўнага архіва-музея
літаратуры і мастацтва

Індывідуальнае фота. 1965. – Ф. 444.
Воп. 1. Спр. 320. Арк. 1.

АУТОБИОГРАФИЯ

УЛАНИК НИКОЛАЙ НИКОЛАЕВИЧ

Родился 1 февраля (ст. стиль) 1906 г. в Минске. Среднюю школу (школу второй ступени для взрослых) окончил в 1924 г. ^{в Минске} и в том же году поступил на Социально-историческое отделение Педагогического факультета Белорусского государственного университета. Специализировался по истории ~~и археологии~~ Белоруссии. Занимался у В.И. Пичета (Литовский статут, история Польши), М.В. Довнар-Запольского (социально-экономическое развитие Белоруссии в ХУП-ХУШ вв.), Д.И. Довгялы (археография, источниковедение Белоруссии). В 1926-1929 гг. участвовал в экспедициях, организованных Краеведческим обществом университета и Институтом Белорусской Культуры. Университет закончил в 1929 г. ~~защитил кандидатскую диссертацию~~ В том же 1929 г. опубликовал первые научные работы.

Работать по найму начал в 1924 г. школьником (в школе ~~не~~ едва ли не большинство учащихся работали). В 1924-1930 гг. работал в Белорусской государственной библиотеке им. Ленина и ~~в~~ Белорусской книжной палате, ~~находившейся~~ при Библиотеке им. Ленина. В 1931-1939 гг. ^{был} работал преподавателем истории и географии в техникумах и школах в различных городах Советского Союза. В 1939-1941 гг. ^{был} преподавателем истории в первой школе Приморского района в Ленинграде. В 1941 г. начал сдавать ~~экзамены~~ ^{экзамены} без отрыва от производства аспирантские экзамены при Педагогическом институте им. Герцена, Ленинград. В первые годы войны был на Урале и в Татарии, с 1944 г. зачислен в аспирантуру при Институте истории Академии Наук СССР. Кандидатскую диссертацию на тему: "Подготовка крестьянской реформы 1861 г. в губерниях Виленской, Гродненской и Ковенской" защитил 1 декабря 1947 г.

с апреля 1948 по сентябрь 1949 г. был старшим преподавателем кафедры истории южных и западных славян Исторического факультета

тета Московского государственного университета. В 1949-1950 гг. ^{для истории Белоруссии} написал до договора пять статей по истории Белоруссии, Литвы и Польши ХУП-ХУШ вв., предназначенных для многотомной "Истории СССР".

В октябре 1955 г. зачислен в Институт истории АН СССР на должность младшего научного сотрудника в Сектор ^{Источниковедения и публикации источников досоветского периода}. В сентябре 1958 г. переведен в Группу по изданию Полного Собрания Русских Летописей, где ^{и сейчас} ~~нахожусь на должности старшего научного сотрудника~~. 1 марта 1961 г. присвоено звание старшего научного сотрудника. В настоящее время ^{подготавливаю} ~~подготавливаю~~ подготовку к изданию хронику Быховца.

В годы культа личности был репрессирован.

5 ноября 1963 г.

Л. Уланик
Александр Чижов 1963

Лісты да Язэпа
Лявонавіча
Дылы па
даследчых і
выдавецкіх
пытаннях,
1960. – Ф. 53.
Воп. 2. Спр. 19.
Арк. 13, 12.

Усі кажуць, што Язэп не пісаў ліст, а Смірновы ці не? Вядома, у Язэпа былі пачаткі даследаванняў па гісторыі і літаратуры, але гэта не агульнае правіла, а асабісты вопыт.

ШАНОУНЫ ЯЗЭП ЛЯВОНАВІЧ

Мінулы месяц я быў у Ленінградзе, куды мне, хоць і са спазненнем пераслаў Ваш ліст. Я працую над справай сацыяльна-эканамічнага развіцця Заходняй Беларусі і Літвы да 1861 г., і таму матэрыялы 1863 г. ведаю слаба. Відаць, аднак, што асноўныя матэрыялы пра Каліноўскага, уключаючы яго ўласнаручныя паказанні, знаходзяцца ў Вільні. Былі яго матэрыялы і ў Маскве, але загінулі ў час вайны, ~~ма~~ (тут відаць былі толькі копіі). Зразумела, што гэта не азначае, што трэба заняцца тымі дакументамі, пра якія пішаце Вы. Я пытаўся ў працаўнікоў архіва пра іх, і працаўнікі мне сказалі, што такія іх ёсць, але гэта было сказана ў самай агульнай форме, а шукаць у мяне ня было часу. Усе прыходзіць адкладваць на далей, калі можа скончы сваю манаграфію пра умовы ў Заходняй Беларусі і Літве напярэдадні 1861 г.

Сярод іншых праблем, якімі мне прыходзіць працаваць у сувязі з гэтай тэмай, знаходзіцца і праблема абавязковых інвентароў. Уступную частку гэтага раздзелу я надрукаваў у мінулым годзе ў зборніку (Ежегодник по аграрной истории стран Восточной Европы, Таллин, 1959), рэшта чакае канца ўсяе працы. У свой час Пічэта казаў мне, што калісьці ў інбелкульце знаходзілася рукапіс, здаецца, Жуковіча пра тые ж самыя інвентары, але яна неяк раптоўна знікла. Ці не памятаеце Вы што небуль пра гэту працу?

Праз месяц у Мінску склідаецца нарада гісторыкаў, музейных працаўнікоў і настаўнікаў школ па праблемах вывучэння гісторыі Беларусі. Дакладна яшчэ ня ведаю праграмы (яе покуль ня ведаюць і арганізатары). Магчыма на гэтай нарадзе буду і я. Гэта першая пасля 1926 г. нарада беларускіх гісторыкаў. Перапынак надта доўгі. У ЛІМ я надрукаваў (пасля перапынку ў 30 год) артыкул пра літаратурную спадчыну Івана Грыгаровіча, выдаў першага беларускага археографічнага зборніка.

Дзякуй Вам за памяць. Людзей, якія памятаць інбелкульт застаўся мала.

*Язэп Лявонавіч
2015-60 г.*

ШАНОУНЫ ЯЗЭП ЛЯВОНАВІЧ

Ю. Бібіла даўно пісала ўжо мне, што Вы ведаеце пра лёс некаторых беларускіх архіваў. Сёння прыйшоў ад яе ліст з Вашым адрасам. Хачу паведаміць Вам, што выйшла тут за мінулы год пра Каліноўскага і што выйдзе ў бліжэйшы час, прымаючы пад увагу, што Вы можа не пра ўсе ведаеце. Галоўны аўтар па гэтай тэме зараз А. Смірноў, супрацоўнік Інстытуту Гісторыі Акадэміі Навук. У мінулым годзе яго кніжкі выйшлі ў Мінску на беларускай мове і ў Маскве на рускай. Неўзабаве выйдзе том прац Інстытуту Славяназнаўства, у якім будзе артыкул Смірнова пра "Мужыцкую Прауду" У Вільнюсе выйшла на літоускай мове кніга Абрамовіча пра Валера Урублеўскага, у якой Абрамовіч паказвае, што аўтарам аднаго ці некалькіх нумароў "Прауды" быў Урублеўскі.

Частна беларускіх архіваў знайшлася ў Яраслаўлі.

Выдаем працы У. Пічэта. Выйшаў у 1958 г. т. 1 "Аграрная рэформа" Том другі знаходзіцца ў выдавецтве. У 1960 ці 1961 падрыхтуем т. 3 "Гісторыя Беларусі (не агульны курс, але асобныя працы) у XVII-XIX ст.

пашанаю М. Улашчык

Сакавік 1960 г.

Улашчык

Лісты да Станіслава
Пятровіча Шушкевіча па
даследчых і творчых
пытаннях.

Станіслаў Пятровіч. 30
взяць Вал за кнігу: за газету.
Кнігу тры з заканамамі. Я
добра (гуманна) вярнулі, што
капісці кра гэч, хр заімаю,
да яшчэ у гэкім момэнце
вечу.

Здыў у Вілені і у суботу-19/8
каментарыяў у Мінск, а ў гэты гэкі
домдзе, што у Мінск - 13.8. нае-
ху у Вілені кажа.

Знашаў інвентар Віцкоўшчына
Прамова на 1845г. і асе
інвентар тавароў гэч
супраць вэжы, на каляровых
насеотных прафіліах. Вуч
мне іхоль злучэньне гэч,
што да Віцкоўшчына (у тавар-
на гэч гэч), малюю Віт-
тэні і дзіне) каментарыяў яшчэ

добраю гаворкаю, ас
іхольнае мовы, якіх іх
іхольнае мовы. Вітаю
іхольнае мовы. Вітаю

Рукапісны ліст 1968 г.
Ф. 71. Воп. 1. Спр. 70.
Арк. 30, 30зв.

Мірашчына, Філіп, Бранік,
і 7.9. 3008
Улікі Пятровіч (Сімен)
гэч злегкі наліма гэч. Сабраў
шо се гэч маюць будзе наліма,
або гэч у гэчым гэчым гэчым.
18 Уліком

Ліст 1959 г. Ф. 71. Воп. 1.
Спр. 70. Арк. 4.

СТАНІСЛАВ ПЯТРОВІЧ

Вялікі дзякуй Вам за кнігу. Тут беларускія кнігі не прадаюць-
ца зусім, і калі мне што небудзь ужо надта патрэбна, то прашу,
каб выслаў Баркоўскага. Хіба што у Мінск пераедзе сястра, то таг-
ды будзе лепш.

Застаючы мусілі ўжо прыслаць зборнік прац аграрнага сімпозі-
уму мінулага году, які адбываўся у Таліне. У зборніку будзе тры
артыкулы на беларускую тэматыку. Варта было б, калі ён выйдзе,
што небудзь сказаці ў беларускім друку.

Ваши вершы чытаў і мой хлопец. Ён ня надта разумее па бела-
руску, але вершы яму спадабаліся.

27 лістапада 1959 г.

М. Улашчык *Уліком*

Вялікі дзякуй Вам за кнігу. Тут беларускія кнігі не прадаюць-ца зусім, і калі мне што небудзь ужо надта патрэбна, то прашу, каб выслаў Баркоўскага. Хіба што у Мінск пераедзе сястра, то тагды будзе лепш.

Лісты да Станіслава
Пятровіча Шушкевіча па
даследчых і творчых
пытаннях.

Месяц быў у Ленінградзе, а калі прыехаў да хаты, то знайшоў цэ-
лую папку карэспандэнцыі, а так сама прысланую Вамі ліст. Я такі
быў ужо даўно упэўнены, што артыкул ня пойдзе, але толькі ня ве-
даў, якая таму прычына – аўтар ці персанж.

Я думаю, што трэба было б дзе небудзь друкаваць перыодычна
звесткі пра старую літаратуру, якая тычыцца Беларусі – ХVIII–ХІХ ст.,
бо з нашых усіх гістарычных выхадзіц, што ў гэты час Беларусі была
нібы нейкай пустыняю, дзе былі зубры і каўтун. А між тым і ў гэты
час друкаваліся кнігі, але амаль выключна на польскай мове.

Я думаю, што ў Вашай газэце належала змясціць некалькі арты-
кулаў пра Сыракомлю, які ня толькі ўсе жыццё пражыў на Беларусі,
але выпусціў тры кніжкі пра сваё вандраванне па Беларусі (у апош-
няй, праўда, больш пра Літву), а так сама даў, здаецца, першы нары-
с пра новы Мінск. *(Атенеум, Wilna, 1857)*

Праз месяц у Мінску збіраецца нарада беларускіх гісторыкаў.
Відаць там буду і я. Тагды можна будзе пагаварыць пра усю гэту
тэматыку.

Прывітанне усёй Вашай Сям'і.

У віленскім часопісе *Rivon* за 1845 г. бачу артыкул, пры-
свечаны беларускай паэзіі, ці лепш кажучы фальклору. Мне здаецца,
я нідзе не бачу спасылкі нашых літаратуразнаўцаў на гэты артыкул
Паведамліў пра яго Баркоўскага.

М. Улашчын.

17 красавіка 1960 г.

*Урада, якая сапраўды, гэта ўсё ў
нашай краіне фактычна і сапраўды
і гэта ўсё ў нашай краіне ў 1907...
і гэта ўсё ў нашай краіне ў 1907...
і гэта ўсё ў нашай краіне ў 1907...
і гэта ўсё ў нашай краіне ў 1907...*

СТАНІСЛАВ ПЯТРОВІЧ

16

Канчаю пісаць артыкул пра пісьменнасць у дзярэваліцыйнай Бела-
русі. у "Гісторыі Беларусі" (выд. Акадэміі Навук БССР) напісана,
што пісьменных было XX 23% ці нават крыху менш. Па маіх жа падліках
іх было больш паловы насельніцтва. Магу надрукаваць артыкул тут,
але было б лепш у якім небудзь беларускім выданні. Памер артыкулу
каля 20 машынапісных старонак. Пішу пра гэта Вам, бо з Мінску надта
ня любяць адказваць на лісты, іначай кажучы звычайна не адказваюць
зусім. Калі Вы можаце пагаварыць пра гэта ў "Полымі" ці дзе ў дру-
гім месцы, буду Вам удзячны. У артыкуле шмат табліц.

У маі 22/У1 атаслаў у Бел. кніггандаль, паўна скоры будучы
187 УП-1965 г.

М. Улашчын *Улашчын*

Ліст 1965 г. Ф. 71. Воп. 1.
Спр. 70. Арк. 16.

Ліст 1960 г. Ф. 71. Воп. 1.
Спр. 70. Арк. 6.

Лісты да
Уладзіміра
Андрэевіча
Калесніка па
кніжных
пытаннях.

16
Дарагі Уладзімір Андрэевіч
Бяжучы за сярэдняю кнігу,
каб сабраць усе сьведч. і крыт.,
якія праціліся у нашым краіне
да гэтых гадоў сьцягоў, зьяр,
да гэтых гадоў іхна паводна
крыт. і сьведч., захаванымі саб.
Застаюцца вам дзякуючы
нашым зьвязкам.

13. V. 75 годам
Некалькі разоў боў у В. гора,
на пасьле з В. такім і кел
спрабуюць

25
ДАРАГІ УЛАДЗІМІР АНДРЭЕВІЧ

Выйшаў т. 35 Полн. собр. русск. летописей (летопісы беларуска-літ.)
Покунь што кніга есьць толькі у Ленінградзе (дзе друкавалася).
Колькі не рабіў захадаў (і колькі мне не абяцалі), каб Акадэм-
кніга у Мінску зрабіла заказ на некалькі сотняў, там заказалі 38
экз., з якіх 25 на мяне. Вам я прышлю, але інстытуту трэба тэрміно
ва слаць заказ у Ленінград, бо яна знікне вельмі сора.

8. V. 1. 1980 Улашчын

Ліста

Ліст 1980 г. Ф. 161. Воп. 2.
Спр. 296. Арк. 25.

Ліст 1975 г. Ф. 161. Воп. 2.
Спр. 296. Арк. 16.

Узнятая Вамі праблема вельмі складаная. Па сутнасці яна распа-
даецца на некалькі меншых, кожная з якіх вымагае спецыяльных досле-
даў. Як мне здаецца, цэнтральным з'яўляецца пытанне адносна тэрыто-
рыі, на якой жыла тая літва, што дала назву народу і дзяржаве. Па-
другое, трэба больш-менш дакладна вызначыць час, калі балтскае нас-
сільніцтва гэтага раёну было асімілявана нашымі продкамі. Калі
гэта будзе зроблена, рэшта будзе вырашыць значна прасцей.

Першае пытанне Вы вырашаеце на падставе летапісных вестак, тапа-
німікі і дадзеных археалогіі, але выразнай карціны ня атрымалася,
Нават чытаючы вельмі уважліва нельга уявіць дакладна тэрыторыю
першапачатковай Літвы. Разумею, што гэта залежыць ад крыніц, бо звесткі
"Новести временных лет" і другіх летапісаў ня маюць цвёрда ак-
расленага зместу. Паведамленне пра Лаўрашаўскі манастыр, які знайхо-
дзіўся на мяжы Літвы і Русі, спатыкаецца вельмі рэдка. Чавінен ска-
заць, што да звесткі Густынскага летапісу адносна Заслаўя трэба
аднесціся крытычна, бо гэты летапіс пісаўся у ХVII ст. на Украіне,
а у той час на Украіне Беларусь інакш як Літвой ня звалі (за вы-
ключэннем Падзвіння). Зважаючы на тое, што на Украіне ёсць сваё
Заслаўе (на Валыні) аўтар летапісу мог падкрэслена сказаць, што
гэта тычыцца на Валынскага, але "літоўскага" Заслаўя.

Значна больш багатыя звесткі можа даць тапаніміка. Каб выкар-
стаць іх спісу насельных пунктаў на канец ХІХ ці ХХ ст. недастат-
кова. Варта было б звярнуцца да тых крыніц, якія былі надрукаваны
у ХІХ-ХХ ст., як "Акты Виленской "омиссии" і іншыя археаграфічныя
выданні, дзе пералічаны ня толькі назвы насельных пунктаў, але і і-
ншыя дакладныя весткі могуць у даць археолагі. Зараз усе
больш дакладна вызначаецца, што старэйшымі насельнікамі на боль-
шай частцы Беларусі былі балтскія плямёны, а у апошні час было

паведамленне (здаецца Побая), што недалёка ад Барысава над Бярэзі-
най знойдзена літоўскае гарадзішча, можа найбольш высунутае на ус-
ход. На гэта варта звярнуць увагу, бо у дакументах ХV-ХVІ ст. "рус-
кія воласці" пачынаюцца на усход ад Бярэзіны, ды і сама назва
"Беларусь" на працягу цэлых стагоддзяў адносілася толькі да бела-
рускага Чадняпроўя і Падзвіння, рэшта ж звалася Літвой. Гэта трыма-
еаецца так моцна, што у т.У "Шматтомнай гісторыі СССР (дзе гаворыць-
ца пра рэалізацыю рэформы 1861 г.) Мінская губ., ня кажучы пра Гро-
дзенскую, аднесена да літоўскіх. Але наогул у назву "Літва" укла-
даўся (тэрыторыяльна) самы рознастайны змест. Часцей за усе Літвой
звалі усе існаваўшае ці былое Вялікае княства Літоўскае, Рускае і
Жамойцкае.

Вызначаная тэрыторыя дагістарычнай Літвы абавязкова павінна
быць нанесена на карту. Уражанне ад гэтага бывае зусім іншае, чым
ад друкаванага тэксту.

Калі была каланізавана тэрыторыя Літвы славянамі, продкамі бела-
русцаў? Крыніцы гавораць, што сталіцаю Літвы быў Навагрудак (нава-
грудчане завуць гэты горад Наваградак), але сучасная польская і
літоўская гісторыяграфія адмаўляе гэта. Адмаўленне гэта у вельмі
значнай частцы мае "пратрыцыйны" характар, бо літоўцам здаецца
вобразлівым думка, што іх першая сталіца была заснавана ня на літоў-
скай тэрыторыі. Я кепска ведаю археалогію Літвы на сёнешні дзень,
але да нядаўняга яшчэ часу было ведама, што у "эмаіцці", нават у
сярэдзіне ХVІ ст. ня было гарадоў у поўным сэнсе гэтага слова, г.е.
паселішчаў, дзе б насельніцтва займалася галоўным чынам гандлем і
рамясцём. Зараз шмат капаць у Вільні, але я так сама ня ведаю -
калі Вільня стала горадам, нагчыма значна пазней
чым паколькі сталіцы засноувалі у найбольш эканамічна
развітых гарадох, то пэна можна заставацца пры старым поглядзе,
што першаю сталіцаю такі быў Навагрудак.

Далейшыя раскопкі могуць вырашыць гэта пытанне ці ва ўсякім разе
шмат чаго высвятліць.

Прыняўшы, што Навагрудак быў калоніяў славян-беларусаў на літоў-
скай раней тэрыторыі трэба высвятліць каліж было асімілявана вако-
лічнае насельніцтва і ці прыняло яно назву "Літва"? Запіс у Гіпашч.
летапісе гаворыць, што на Валыні раён Навагрудка у сярэдзіне ХІІІ ст.
лічыўся Рускаю зямлёю, а за Чэманам была Літва. Трэба мець на ува-
зе, што "рускім" як у той час, так і значна пазней (да нашага часу)
зваліся асобы праваслаўнага веравызнання і таму варта падумаць над
тым, што азначала выразы "Літва" і "Русь".

Мне заляса вельмі цікавага гіпотэза пра Варуту, бо да гэтага часу
ніхто ня ведае дзе яна была. Зараз у Літве нават высюваецца думка,
што Варута - гэта Вільня. Праўду кажучы, чытаючы вашу прапанову і
звяртачы з адпаведным тэкстам летапісу бачыш нацяжку. Каб упэўніцца,
ці ня было Варуты на Руче варта было зрабіць там археалагічныя
доследы. Зважаючы на летапісных дадзеных гэта павінен быць немалы
насельны пункт і знайосці яго ня будзе цяжка (у тым, ведама, разе,
калі ён там сапраўды быў). Цра гэта вельмі варта было дамовіцца з
археалагамі.

Наколькі мне ведама найбольш дакладныя і падрабязныя весткі аб
граніцах літоўскіх плямён ёсць у працы Лаўмянскага (*Studia nad
początkami społeczeństwa i państwa litewskiego, W. 1981, 1982*), але Вы ча-
муслі ~~ж~~ ні разу ня успомнілі пра яе. Мне здаецца, што скарыстаць
гэту працу тым больш неабходна, што і манаграфія Чашуты у значнай
частцы адносіцца ад "Студыяў" Лаўмянскага. Апрача таго яна вельмі
вартая з метадалагічнага боку. Ня скарысталі Вы і апошні праць
гэтай гэта гэта быў самы большы спецыяліст у гэтай галіне
у нашай краіне. Праць класу гісторыі, т.Ш, Менск, 1928).
Наша пачынаецца з нападак на Стрыкоўскага і беларускія
летапісы (пісанія па беларуску). Гэтай праблеме прысвечана манагр-
фія А.І. Рогара. Русско-польские культурные связи (Стрыковский и

Ліст да Мікалая Іванавіча Ермаловіча з крытыкай яго тэорыі паходжання Вялікага княства Літоўскага. 1959.
Фонд 444. Воп. 1. Спр. 157. Арк. 1-3.

его хроніка). Наогул, спрэчным з "яўляецца ня столькі Стрыкоўскі, колькі ты летапісцы, працамі якіх карыстаўся Стрыкоўскі" першае ўсе той, хто напісаў хроніку Выхаўца. Даволі сказаць, што пасля выхату гэтай хронікі ў перакладзе, на яе ў Польшчы выйшлі тры рэцэнзіі (Е. Ахманьскага нават ня рэцэнзія а цэлы палемічны артыкул, ~~якая~~ аснова якога ~~схожа~~ з вашым поглядам). ня спасылчыся ні на кнігу Рогавы, ні на гэтыя артыкулы Вы ня можаце ні абвергнуць, ні прыняць погляды, выказаныя ў гэтых працах. Бясспрэчна так сама трэба было б скарыстаць ~~якіх~~ артыкул Чамярніцкага пра летапісы, змешчаны ў кнізе "Гісторыя беларускай літаратуры". Цікава і кніга І. Грэкава (Черкі по истории международных отношений восточной Европы XIV-XVI вв.).

Некалькі я ведаю умовы, то мне здаецца, што ў тым памеры, якія Ваша праца мае зараз, яе надрукаваць будзе цяжка, і таму я параіў бы Вам узяць спярва адну праблему ці ня больш як дзве названыя. У такім разе памер будзе меншы, а змест больш сціплы. Мне здаецца, ці ня варта было б Вам прапанаваць такую працу ў Кіеве ў "Украінскі гістарычны журнал". Паколькі гэтыя падзеі звязаны з Украінай, на гэта можна спадзявацца. Ды ў такім выглядзе яе скарыць можна будзе зрушыць і ў Мінску.

У Вашай працы часта спатыкаюцца вельмі рэзкія выпадкі проці Пашпуты і некаторых другіх аўтараў. Ведаючы умовы, я скажу, што зараз ні адна рэдакцыя ня будзе друкаваць гэтага і таму раю Вам самому выключыць гэтыя месцы.

Некалькі заўваг па парадку тэксту. Калі летапісы, якія рэдагаваў Гедройц, былі цалкам пра літоўскія (стар. 3), то які былі сэнс пісаць, што ў сталіца Літвы быў Навагрудак? Спасылчыся на "пацэўскі летапіс" Валадар панаваў "у Гародні на тэрыторыі Літвы" (3) і на тэрыторыі Літвы. Пра гэта можна толкі выказаць сэнс меркаванні. У Вас напісана, што і пацэўскі летапіс заве Навагрудак, Тураў і Пінск незалежнымі гарадамі (16), але ў летапісе так

паўна пра гэта ня сказана. Вы сцвярджаеце, што навейшыя навуковыя даследаванні абвяргаюць думку, нібы фармаванне беларускай народнасці пачалося ў XIV-XVI (18) Думаю, што сапраўды розніца была значна раней. Закарпацкія украінцы, якія ніколі ня жылі разам з раштаў Украінай, усе ж гавораць на мове блізкай да астанніх украінцаў, а такога ня магло б быць, каб яшчэ ў IX ст. ня было тых рысаў, якія розняць украінскую мову ад іншых славянскіх.

Думаю, што Ваша сцвярджанне, нібы з канца XII ст. цэнтр палітычнага жыцця Беларусі пераносіцца з Полацку ў Навагрудак, ня мае покуль падставы. Полацк у той час быў мацнейшы. (19)

Спасылкі на каніскага, Міцкевіча і іншых мала што дае, бо ў той час заходняя і часткова цэнтральная Беларусь зваліся толькі Літвой (34).

Наогул, праследзіць які сэнс укладваўся ў тэрмін "Літва" ад X да XX стагоддзя гэта тема вартая спецыяльнага даследу.

Літоўцы ня звалі беларуску "кравамі". Так звалі латышы усіх усходніх славян, бо ж з усіх усходніх славян яны спатыкаліся толькі з крывічамі. Мавродин - крывіца вельмі няпаўная. Тое ж можна сказаць і пра Нарбута, ж у якога багата фантастыкі. Думаю, што і факт крышчэння 1405 г. вельмі няпаўны (53).

Самае няпаўнае месца ў гіпотэзе аб полацкім паходжанні літоўскіх князёў - гэта іх паганства (язычства). Гэта была эпоха, калі з паганства скрозь пераходзілі ў хрысціянства, у першую чаргу гэта рабілі феодалы, а тут выйшла наадварот. (ж 51-53) Ці былі разбіты татары пад Койданавам? Гэтым пытаннем займаюцца некалькі польскіх даследчыкаў, а ў Літве Рамас, Згодзен, што звязваць назву Койданава з ~~анам~~ ананімаў паўна няма падставы. Між іншым у Стрыкоўскага гаворыцца пра аражкі татараў і адну рускіх князёў пад Магіліным. Можа архіваваць што небудзь скажуць пра гэта ў свой час. (58)

*у беларуску
назва кравамі*

XIII ст. - самы цяжкі час у гісторыі Беларусі, і закранаючы яго ўсе аўтары павінны высюваць свае меркаванні. У Вас так сама багата прапановаў і меркаванняў і так сама ня ўсе яны здаюцца грунтоўнымі. Прапанова, што Вайшэлк прабыў з гады ў Палонінскім манастыры, каб набраць там манахаў для хрышчэння літвы (84) думаю ня можа быць прынята. Гэта яму можна было б зрабіць неяк прасцей, ня трапячы столькі дарагога часу.

Самае супярэчнае і незразумелае для мяне месца ў Вашай працы знаходзіцца на стар. 66-76. У 1248-1251 гг. Навагрудак заваяваў літву (76), а ў 1254 г. Міндауг стаў князем літоўскім, у Навагрудак абаснаваўся вайшэлк (77). А раней сказана, што Міндауг быў перабегчыкам з літвы ў Навагрудак. Калі ня ведаць чым быў у той час Навагрудак, якія ў яго былі матэрыяльныя рэсурсы, перш за ўсе тэрыторыя, якая падначальвалася гэтаму гораду, а так сама тэрыторыя літвы, то ўсе гэта мае абстрактны характар. Незразумела і тое, чаму адразу пасля заваявання Навагрудак зноў раскалолася на Навагрудак і літву. Усе гэта павінна быць удакладнена, інакш будзе толькі кампраметацыя ідэі.

Мне здаецца, што вам трэба раскласці сваю працу на некалькі частак і ў першую чаргу высвятліць каго належыць разумець пад назвай "літва" і пасля - як эвалюцыянавала гэта назва, каго пад літвой сталі разумець пазней.

Вяччайце, што я зрабіў столькі заўваг, але мне ня хочацца, каб спасылчыся на ~~якіх~~ некаторыя няудалыя старонкі, завалілі б самую ідэю прагляду гэтага пытання.

Земля

Ліст да Мікалая Іванавіча Ермаловіча з крытыкай яго тэорыі паходжання Вялікага княства Літоўскага. 1959. Фонд 444. Воп. 1. Спр. 157. Арк. 4-6.

ДАРАГІ МІКАЛАЙ ІВАНАВІЧ

Пісау я Вам пра летапісы з такой вась прычыны. У сучаснай навуцы лічыцца, што дакладныя звесткі пра пачатковы перыяд літоўскай гісторыі ёсць толькі у Гіпацкім летапісе, а у беларускіх адна фантастыка. Што там ёсць фантастыка – гэта бяспрэчна, але адкуль узяліся дакладныя весткі у Гіпацкім – невядома. Сувязі непасрэдыя паміж Валынскім князям і літоўскімі былі, і таму частку звестак можна даслаць да запісаў на Валыні, але ня усе. Вось тое – адкуль узяліся весткі пра падзеі у Наваградку і наогул у Заходняй Беларусі вельмі патрэбна было б высвятліць, ці нават хаця б выказаць свае меркаванні.

У нас выходзяць непэрыядычныя зборнікі "Летапісы і хронікі". Улетку гэтага году павінен выйсці том другі, укамплектаваны ці лепш кажучы укамплектаваныя том трэці. Таму у мяне ёсць прапанова да Вас: дайце для "Летапісаў" артыкул на гэту тэму з такім (прыблізна) назваў: "Істочнікі по истории Вел.кн. Литовского в Ипатьевской летописи" (постановка впраша). Я не гарантую таго, што артыкул пойдзе адразу, але думаю, што змагу ўключыць у бліжэйшы том, калі ня ў трэці, то ў чацвёрты".

Канчаю падрыхтоўку да друку том 39 летапісаў, пры гэтым узнікае шмат пытанняў, але мне зараз усе гэта рабіць цяжка і серыя тэмаў так і застаецца, без адказу, без спробы нават вырашэння.

21.Ш.1976

спадзяюся 10-15.

*Зрассілаю
Напісаў невялікі артыкул*

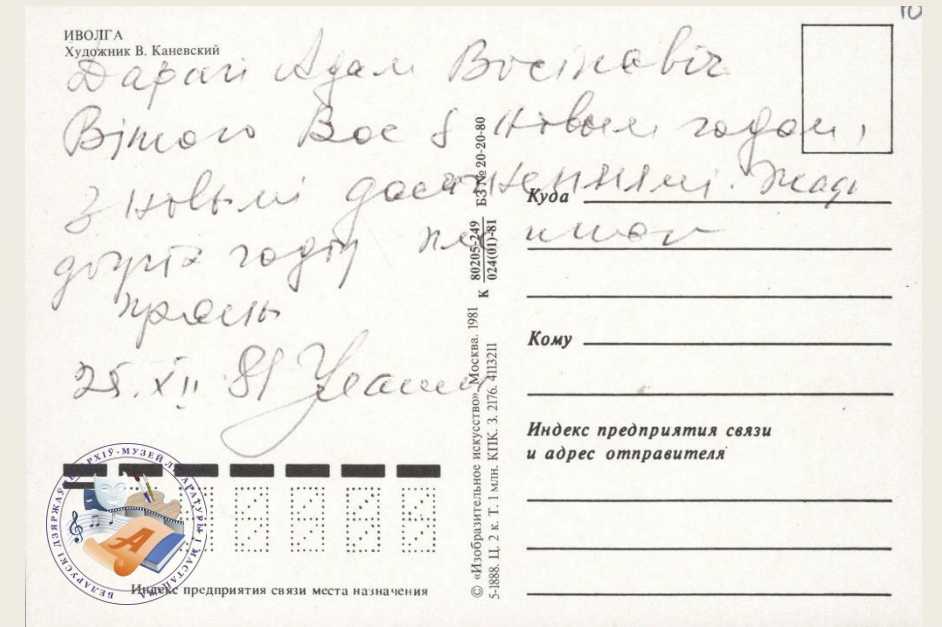
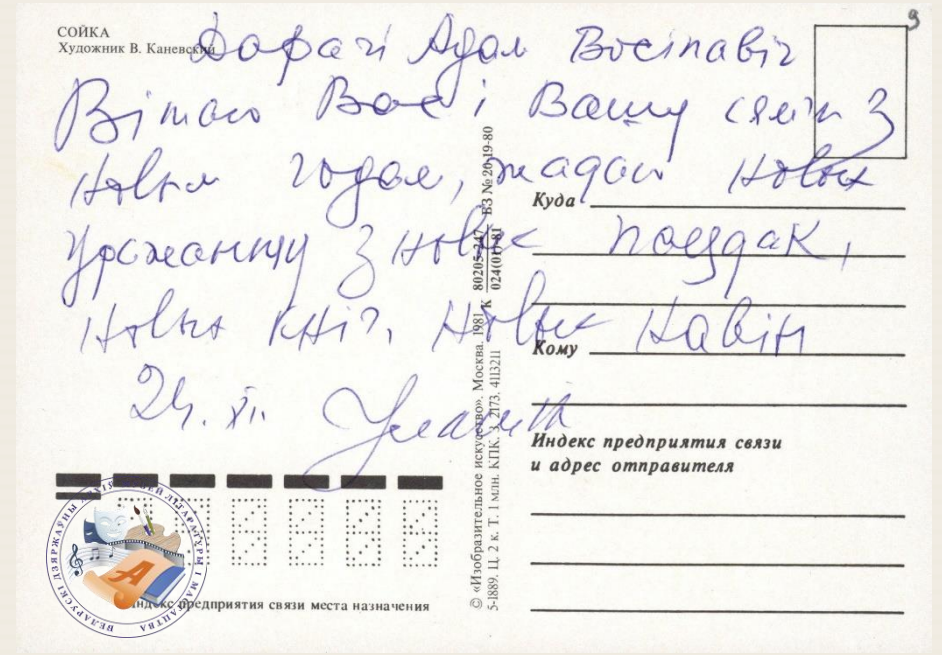
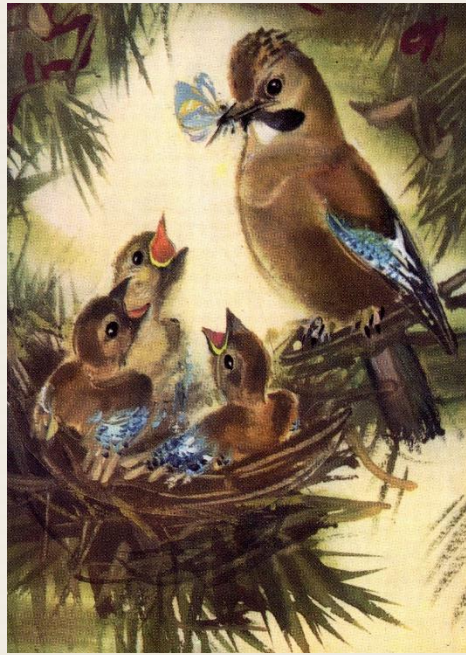
ДАРАГІ СТАНІСЛАУ ПЯТРОВІЧ

Дзякуй за пасылку. Зразумела, перш пра свае. Ня ведаю чаму Ермаловіч вырашыў падпісацца псеўданімам. Часы Тодара Глыбоцкага былі даўно, і хавацца няма чаго. Ермаловіч апантаны сваёю гіпотэзаю: ня літоўцы заваявалі Беларусь, а наадварот. За апантанасць варта паважаць, але успрыняць гіпотэзу нельга, кажучы дакладней ён гэта ня даказаў і на доказ у яго не стае, перш за ўсе кваліфікацыі /трэба ведаць сярэднявечную латынь, сярэднявечную нямецкую мову, сучасныя нямецкую, англійскую, трэба навукова ведаць старасвецкую славянскую і навукова літоўскую). Наогул, трэба ведаць надта многа, каб парушыць погляды, якім ужо тысяча гадоў. Дарэчы, наогул, трэба ведаць пра Пашуту, ён ня заўважыў, што у маёй кнізе ідэя аб значэнні Наваградка зьяўляецца асноўнаю.

Вытрымка з ліста да Станіслава Пятровіча Шушкевіча с водгукам аб тэорыі М.І. Ермаловіча. 1985.
Фонд 71. Воп. 3. Спр. 204. Арк. 14.

Ліст да Мікалая Іванавіча Ермаловіча. 1959. Фонд 444. Воп. 1. Спр. 157. Арк. 10.

Віншавальныя паштоўкі да
Адама Восіпавіча Мальдзіса.
1980, 1981. – Ф. 327. Воп. 1.
Спр. 84. Арк. 9, 10.

Лісты, прысвечаныя
выданню кнігі пра
вёску Віцкаўшчыну.

Ліст да Серафіма Андронавіча
Андраюка. 1986. – Ф. 340. Воп.
1. Спр. 775. Арк. 5.

Ліст да Станіслава Пятровіча
Шушкевіча. 1981. – Ф. 71. Воп. 3.
Спр. 204. Арк. 12.

СТАНІСЛАУ ПЯТРОВІЧ

"Віцкаўшчына" мая села ужо у выдавецтве, казалі, што такую кнігу ніхто ня захоча браць. Я ведаю, што браць будуць добра, але на тое, каб яна кранулася патрэбен заказ ад кнігагандлю на 2000 экз. Заказаць могуць толькі з Мінску і мне сее-тое абяцалі, але думаю, што у кнізе зацікаўлены Дзяржынск, паколькі ^{гэта} ³ яго раён. Напішэце мне адносна гэтага свае меркаванні. Кніга памерам у 40 аркушоу, у плане цана была вызначана у 1 руб. 10 кап.

Анатацыя змешчана у "Плане издания общественно-политической литературы на 1980 г." № 199. Изд. "Наука"

Мальдзіс прыслау "Пана Тадэуша"

X. 1981 Улашчых

[Handwritten signature]

ПАВАЖАНЫ СЕРАФІМ АНДРОНАВІЧ!

*Серафім Антонавіч
+ 20.10.1986
Мінск, Мінскі раён*

(Дазвольце параіцца з Вамі у такой справе. Мною падрыхтаваны рукапіс кнігі (220 старонак машынапісу), прысвечанай дэкастрычніцкаму мінуламу вёскі Віцкаўшчына Уздзенскага раёна. Праца выканана у форме гісторыка-этнаграфічных замалевак з гаспадарчага, грамадскага, культурнага развіцця, быту і звычалу беларускага селяніна на прыкладзе мае роднае вёскі. Кніга атрымала высокую ацэнку навуковай рады інстытута этнаграфіі і фальклору АН СССР і рэкамендавана да друку.

Багатая гістарычная фактура пададзена мною у незвычайным апавядальным стылі, таму кніга пэўна зацікавіла б не толькі спецыялістаў, але і шырокага чытача, чья навішаная цяга да пазнання мінулага Радзімы, караню і скарбаў народнага духа добра вядомая. Вось і падумалася: можа выдавецтва "Настацкая літаратура" магло б даць дарогу у свет майму творчаму гадуincu?

Умоўная назва кнігі: "Была такая вёска..." (з мінулага вёскі Віцкаўшчына). Рукапіс падрыхтаваны на рускай мове, але, калі б дайшло між намі да пагаднення, я гатовы "абеларусіць" яго і даслаць у выдавецтва.

Даслаў для азнаямлення частку тэкста рукапісу, які ласкава спадзяюся атрымаць разам з Вашымі меркаваннямі.

З найлепшымі зычэннямі

26 кастрычніка 1986,
Масква.

(С. Андронавіч)

*30. X. 86. Серафім
Серафімавіч Андронавіч
Мінск, Мінскі раён.*

*31. X. (С. Андронавіч да С. Шукі)
Дзякуй за ліст і за інфармацыю.
Маю лічбавае і ўрадавае (дзяр.) да і
сам чытаць.*

Мне пашанцавала ў жыцці - у свой час
пазнаёміцца з некалькімі старэйшымі
беларускімі інтэлігентамі. З некаторымі з
іх я пазнаўся вельмі блізка і меў працяглыя
кантакты ў непасрэдных сустрэчах,
ліставанні.

Улашчык, М. «Віцкаўшчына. Рэвалюцыя ў мяне»